

Ke stému výročí otevření Výzkumného ústavu cukrovarnického

CENTENARY OF SUGAR INDUSTRY RESEARCH INSTITUTE

V září 2023 uplyne 100 let od otevření areálu Výzkumného ústavu cukrovarnického v Praze – Střešovicích. Tuto významnou a historickou událost si redakční rada Listů cukrovarnických a řepařských připomněla exkurzí členů redakční rady v areálu střešovického ústavu, kde nyní sídlí Fyzikální ústav AV ČR. V návaznosti chceme tímto sdělením čtenářům našeho časopisu stručně představit historii objektu i počátky cukrovarnického výzkumu ve Střešovicích.

Cukrovarnický průmysl v Čechách byl historicky jedním z prvních, který ocenil význam a hodnotu vědeckého badání a pokusnictví. V roce 1859 byla na Zbraslavi u Prahy založena první výzkumná stanice, sloužící výhradně cukrovarnickému průmyslu, která však byla v roce 1871 přeložena do Vídně. Proto sílila snaha po založení vlastního vědeckého ústavu, který by

Obr. 1. Při prohlídce ústavu byl zasvěceným průvodcem pracovník FZÚ AV, historik Vladimír Míka (v dobovém oděvu)

umožnil co nejužší styk vědy s praxí. V roce 1896 byla Spolkem pro průmysl cukrovarnický v Čechách založena, zásluhou profesora Karla Preise, Dr. h. c., podporovaného zejména G. Hodkem a H. Karlíkem, Výzkumná stanice cukrovarnická na České vysoké škole technické v Praze.

Rok 1918, který přinesl našemu státu samostatnost, způsobil významné změny i v organizaci cukrovarnického průmyslu. Ze 204 cukrovarů bývalého mocnářství zůstalo na území republiky 183 závodů, které se sdružily v červenci 1919 v Ústředním spolku Česko-slovenského průmyslu cukrovarnického v Praze. Ještě téhož roku se výbor Ústředního spolku rozhodl, za předsednictví prezidenta Ing. Hanuše Karlíka, Dr. h. c., na podnět jednatele dr. Gustava Heidlera, pro vybudování nového výzkumného ústavu, který by převzal úkoly výzkumné stanice, nevyhovující již zvětšeným nárokům vzkvávajícího cukrovarnického průmyslu. S realizací se začalo ihned a bylo přikročeno k vypracování plánů. Ty za nejužší součinnosti úředníků Výzkumné stanice, jmenovitě ředitele V. Staňka a správce Ing. K. V. Zieleckého, vypracoval Ing. Josef Záruba-Pfeffermann, jemuž bylo svěřeno i provedení stavby. Na realizaci stavby se významně podílel také architekt Ing. Antonín Mendl, pozdější profesor na Ústavu moderní architektury ČVUT v Praze. Úpravou pozemků a kopáním základů byla výstavba zahájena v srpnu 1920 a hotový ústav byl odevzdán svému účelu 22. září 1923.

Celou stavbu ve slohu art deco financoval Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického. Art deco je univerzální dekorativní styl, který se rozšířil především v Evropě a v USA ve 20. a 30. letech dvacátého století v průmyslu a řemesle. Nese rysy mnoha směrů, především kubismu, futurismu a secese.

Úkol nového ústavu dokonale vystihoval nápis na pamětní desce, umístěné ve vestibulu hlavní budovy ústavu, který zněl: **Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického vybudoval tento Výzkumný ústav, aby získal a otevřel cukrovarnickému průmyslu veškeré pomocné zdroje vědecké.**

Bobužel, tuto desku jsem již při naší exkurzi 27. 4. 2023 nenašel. Při návštěvě 29. 1. 2021 (v rámci procházky po střešovických vilách, kterou organizovala Praba 6), jsem desku ve vestibulu ještě viděl, myslím, bobužel však nevyfotil.

Areál Výzkumného ústavu cukrovarnického tvořily čtyři budovy: hlavní budova s laboratořemi a pracovny, obytný dům s byty pro úředníky a zřízence, vila pro ředitele a garáže s byty pro

pracovníky údržby. Celý komplex byl obklopen zahradami – okrasnými, pokusnými (ty doplňoval vegetační skleník) a užitkovými pro zaměstnance. Hlavní budova, obsahující laboratoře a vědecké pracovny, byla postavena na svahu, který se tak rozdělil na dvě horizontální terasy, vyplněné dvory a zahradami; jižní průčelí je dvoupatrové, severní třípatrové. Se sklepy a suterénem má budova pět poschodí.

Rozdělení pracoven odpovídalo organizačnímu rozčlenění ústavu, který měl pět oddělení:

- oddělení řepní, zabývající se studiem půdy a pěstování cukrové řepy,
- oddělení pro hygienu řepy, jehož hlavním úkolem byl výzkum chorob a škůdců řepy a jejich potírání,
- oddělení chemicko-technické, které studovalo chemické pochody při výrobě cukru a pátralo po výhodnějších a levnějších pracovních metodách,
- oddělení fyzikálně-chemické, které řešilo stejné problémy, ale z hlediska fyzikální chemie,
- oddělení strojní, věnující se strojním zařízením cukrovarů a co nejúčinnějšímu využití energií.

Ze 114 místností ústavu bylo 21 chemických a speciálních laboratoří. Každé oddělení mělo kabinet pro správce. Pro společné účely všech oddělení sloužily: velká zkušebna, vybavená přístroji pro provádění pokusů ve velkém měřítku, mechanické dílny, strojovna, fotografický ateliér, slévárna, destilovna, sklady, administrativní kancelář a knihovna, která měla 5 890 svazků vědeckých děl, zejména cukrovarnických. Kromě hlavní knihovny, tvořící zároveň zasedací síň, mělo každé oddělení vlastní příruční knihovnu. Ústav odebíral 92 odborných časopisů, výsledky vlastních prací byly publikovány v Listech cukrovarnických a ve výročních zprávách.

Správu ústavu vedl na podkladě zvláštního ústavního řádu výbor Ústředního spolku československého průmyslu cukrovarnického, resp. jednatele spolku. Iniciativně řídilo ústav jedenáctičlenné kuratorium, jehož členy z řad technických cukrovarnických pracovníků jmenoval výbor spolku.

V čele ústavu stál ředitel, jemuž byli podřízeni správcové jednotlivých oddělení, adjunkti, asistenti, sekretář a administrativní úředníci. V ústavu vždy pracovalo několik dobrovolných spolupracovníků. V základním stavu zaměstnanců ústavu bylo osm pracovníků vědeckých, deset dobrovolných spolupracovníků, tři síly administrativní a šest zřízců.

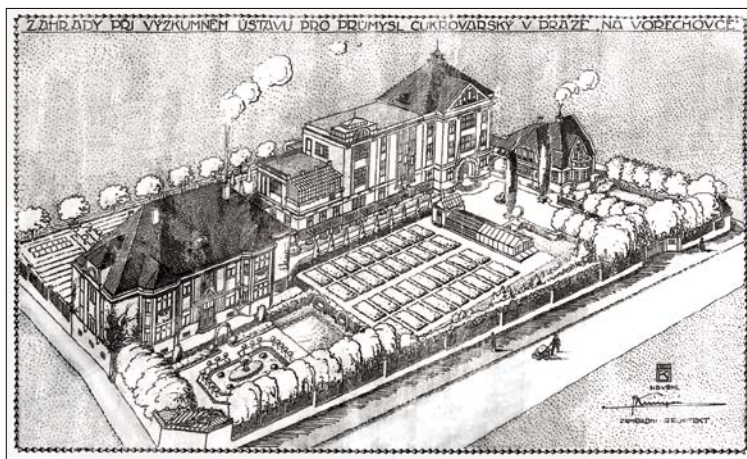
Ústřední spolek československého průmyslu cukrovarnického vykonal vybudování Výzkumného ústavu vynikající dílo a svého druhu jediné, jehož význam daleko přesahoval hranice našeho státu. Celé toto dílo si vyžádalo mnohamilionové náklady, bylo provedeno bez jakýchkoli finančních podpor cukrovarnickým průmyslem pro cukrovarnický průmysl a dostalo se mu mimořádného uznání od vynikajících domácích i zahraničních odborníků.

Výzkumný ústav cukrovarnický působil v budově ve Střešovicích do roku 1950, kdy celý areál získal Ústřední ústav fyzikální, který vznikl reorganizací Fyzikálního výzkumu Škodových závodů pod vedením J. Bačkovského a byl podřízen tzv. Ústředí

Obr. 2. Architekti střešovického výzkumného areálu: Ing. Josef Záruba-Pfeffermann – vlevo a Ing. Antonín Mendl (kolorováno)

Obr. 3. Návrh úpravy zahrad vypracovaný Josefem Kumpánem

Obr. 4. Pohled na výzkumný ústav od severozápadu (1923)

vědeckého výzkumu. Postupně docházelo ke změnám názvu, od roku 1990 nese název Fyzikální ústav Akademie věd České republiky.

Pavel Kadlec, VŠCHT Praha